

מהי השותפות של יששכר וזבולון?

אחד המדרשים המפורסמים ביותר שמהם מביאים ראייה להתיר ליהנות מדברי תורה, הוא המדרש בעניין שותפות יששכר וזבולון. רבים נוהגים להביא מהמדרש הזה ראייה ועדות לכך שניתן לעשות "עסקה" עם בן תורה בעל מרדעת פראק. ומהי העסקה? ובכן, הגביר ייתן לבן התורה סכום מסוים מדי חודש בחודשו, נניח כ-2000 ש"ח, שזהו לכל הדעות שכר חודשי "מכובד" למי שתורתו הקמונתו – ובתמורה, הגביר יזכה לחצי משכר לימוד "תורתו".

ובכן, עוד לפני שנעיין במקורות כבר אפשר להקשות על עצם ההסכם הזה, שהרי איך יעלה על הדעת שגביר כמו לדוגמה ג'פרי אפשטיין, ייתן לאיזה חמור מבני-ברק שעונה לשם פראק, כ-600 דולר בחודש, ובתמורה הוא יזכה לחצי משכר תורתו ויהיה מזומן לחיי העולם-הבא? תמיהה נוספת אפשר להעלות גם על העונה לשם פראק, שהרי איך יעלה על הדעת שבשביל סכום כל-כך זעום, דהיינו כ-600 דולר בחודש הוא יוותר על חצי מחיי העולם-הבא שמועד לו? ואיני יודע מי יותר שוטה רשע וגס-רוח, ג'פרי אפשטיין שיחשוב שהוא מרמה את יתברך וקונה את עולמו ב-600 דולר לחודש, אף שישגה בכל התועבות שבעולם, או פראק החמור, אשר מוכן גם לחיות חיי עניות ודוחק בעולם-הזה, וגם לוותר על מקומו "במזרח" בעולם-הבא...

ואולי יתרה מזאת, היכן שמענו שאדם ייתן צדקה, ובכסף הצדקה הזה הוא יעביר אליו את זכויותיו של העני? כלומר, לפי ההיגיון הזה, אם ראובן נתן צדקה לשמעון, ושמעון הוא עני אשר קובע עתים לתורה נניח שעה ביום, זכויות לימודו של שמעון העני, של יום אחד או יומיים או שבוע (לפי סכום הצדקה), עשויות או עלולות לעבור לראובן בעת מתן הצדקה לשמעון... ורק מוחות רודפי בצע פרו-נוצריים מעוותים אשר הפכו את התורה למסחרה מבזה עלובה ומזולזלת, מסוגלים להתייחס לתורה הקדושה כאל סחורה או כאל מטבע עובר לסוחר.

כמו כן, אם היה אפשרי ונכון לעשות "הסכם עסקה" שכזה, מדוע הוא לא מופיע במסגרת סוגיה הלכתית שתגדיר את סכום הכסף שיעביר הגביר ללומד התורה? וכן תדון באפשרויות היציאה מן העסקה או ביטולה, או הגדלת אחוזי העולם-הבא, וכיו"ב. ויתרה מזאת, מדוע חז"ל ורבנו הרמב"ם מגנים באופנים כל-כך קשים את מי שנוטל צדקה בעבור לימוד התורה? שהרי אם ניתן לבצע עסקה כזאת, איך אפשר לומר על מי שנוטל שכר בעבור לימוד התורה, שהוא נעקר מן העולם, ומחלל-שם-שמים, ומבזה את התורה, ומכבה את מאור הדת וכו'?

והנה לפניכם תמצית פסקי חז"ל ורבנו בעניין זה, בהלכות תלמוד תורה (ג, ט-י): "כָּל הַמְּשִׁים לְבוּ שֵׁעֶסוֹק בְּתוֹרָה וְלֹא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה, וְיִתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה, הִרִי זֶה חֲלָל אֶת הַשֵּׁם, וְיִבְזֶה אֶת הַתּוֹרָה, וְיִכְבֶּה מְאֹד הַדֵּת, וְגַרְם רַעָה לְעַצְמוֹ, וְנִטַּל חִיּוֹ מִן הָעוֹלָם-הַבָּא. **לְפִי שֵׂאֲסוֹר לִיהֲנוֹת בְּדַבְרֵי תוֹרָה בְּעוֹלָם-הַזֶּה.** אמרו חכמים: '**כל הנהנה מדברי תורה נטל חייו מן העולם**' [אבות ד, ז]. ועוד ציוו ואמרו: '**לא תעשם עטרה להתגדל בהן ולא קרדום לחפור בהן**' [שם]. ועוד ציוו ואמרו: '**אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות**' [אבות א, י]. ו'כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עוון' [שם ב, ב]. וסוף אדם זה שיהא מלסטם [=שוודד] את הבריות".

דרך אגב, לא הייתי ממליץ לשום גביר לעשות עסקה עם הפראקים מנענעי הסטנדרים, מפני שתורתם היא תורה עקומה ועקושה, פרו-נוצרית ופרו-אלילית, והשותפות עמהם היא סיוע למחללי-שם-שמים ולמעוותי דת האמת שהפכו לדת מינות סכלות ובערות. כמו כן, העולם-הבא שלהם הוא לא משהו שיש לשאוף אליו, להיפך, הוא משהו שיש לברוח ממנו כמו מאש, כי אין חמור מחילול-שם-שמים ומהפיכת תורת האלהים לסחורה פגאנית פרו-נוצרית.

א. היחס הנכון לאגדות ולמדרשי חז"ל

טרם שנעיין בדברי המדרשים, רצוי לעיין בדברי רבנו בהקדמתו לפרק חלק, כדי להבין, שלפי שורת-הדין אין שום צורך להתייחס למדרשים הללו, כי אין לומדים הלכה מן המדרש. כל-שכן וקל-וחומר כאשר יש לנו הלכות מפורשות חריפות מאד שמנוגדות בתכלית לפשט המדרש.

וכה דברי רבנו בהקדמתו לפרק חלק (עמ' קלו-קלז), בשלוש הפסקות לקמן:

"וממה שאתה צריך לדעת שדברי חכמים עליהם השלום, נחלקו בהם בני אדם לשלוש כיתות: הכת הראשונה **והם רוב אשר נפגשתי עמהם ואשר ראיתי חיבוריהם ואשר שמעתי עליהם**, מבינים אותם [=את אגדות חז"ל ומשליהם] כפשוטם ואינם מסבירים אותם כלל [=כמשלים וחידות], ונעשו אצלם כל הנמנעות [=ההזיות] מחויבי המציאות, ולא עשו כן **אלא מחמת סכלותם בחכמות וריחוקם מן המדעים** [=הריחוק מהמדעים פותח פתח רחב להזיות ולמאגיה מחריבת הדעת], ואין בהם מן השלמות עד כדי שיתעוררו על-כך מעצמם, ולא מצאו מעורר שיעוררם, ולכן חושבים הם שאין כוונת חכמים בכל מאמריהם המחוכמים אלא מה שהבינו הם מהם, ושהם כפשוטם, ואף-על-פי שיש בפשטי מקצת דבריהם מן הזרות עד כדי שאם תספרנו כפשוטו להמון העם, כל-שכן ליחידיהם, יהיו נדהמים בכך ואומרים: היאך אפשר שיהא בעולם אדם שמדמה דברים אלו וחושב שהם דברים נכונים? וכל-שכן שימצאו חן בעיניו?

והכת הזו המסכנה רחמנות על סכלותם [ואולי על הפתאים הנבערים שביניהם יש לרחם, אך לא על ראשי ומובילי הכת הזו שמתעים את העם אחרי ההבל ומחדירים מינות לליבו של עם-ישראל], לפי שהם רוממו את החכמים לפי מחשבתם, ואינם אלא משפילים אותם בתכלית השפלות ואינם מרגישים בכך, **והי' כי הכת הזו מאבדים הדר התורה ומחשיכים זהרה**, ועושים תורת השם בהיפך המכוון בה, לפי שה' אמר על חכמת תורתו: **'אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עִם חֻקֵּם וְנִבְּוֹן הַגּוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה'** [דב' ד, ו], והכת הזו דורשים מפשטי דברי חכמים דברים אשר אם ישמעום העמים יאמרו: **'רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה'**.

והרבה שעושין כן הדרשנים המבינים [=המסבירים] לעם מה שאינם מבינים הם עצמם, ומי ייתן ושתקו כיוון שאינם מבינים – **'מי יתן הַחֶרֶשׁ תַּחְרִישוּן וְיִתֵּי לָכֶם לַחֲכָמָה'** [איוב יג, ה], או היה להם לומר: 'אין אנו יודעים מה רצו חכמים בדברים אלו ולא היאך פירושו', אלא חושבים שהבינו, ומעמידים את עצמם להבין לעם מה שהבינו הם עצמם, לא מה שאמרו חכמים, ודורשין בפני ההמון בדרשות [מסכת] ברכות ופרק חלק [פרק עשירי במסכת סנהדרין] וזולתם כפשוטם מלה במלה [=בדיוק כמו רש"י-שר"י וכל צאצאי המינים ממשיכי דרכו]".

וראו להוסיף את דברי רבנו בפירוש המשנה למסכת אבות (ד, ז), וכה דבריו:

"וטעו אלו [=כל תופשי התורה האורתודוקסים] **המכחישים את האמת** ואת הלשונות [=פסקי ההלכה] הברורים [של חז"ל] ולוקחין ממון בני אדם ברצונם או בעל-כרחם **במעשיות שמצאו בתלמוד** על בני אדם בעלי מומין בגופן או זקנים באים בימים, עד שאינם יכולים לעשות מלאכה ואין להם שום דרך אלא לקבל, ומה יעשו, הימותו? זה לא חייבה תורה. ואתה מוצא את המעשה שלמדו ממנו באמרו: 'הִיְתֵה כְּאֲנִיּוֹת סוֹחֵר מְמַרְחֵק תָּבִיא לְחֻמָּה' [מש' לא, יד], שהוא בבעל מום שאינו יכול לעשות מלאכה. **אבל מי שיש לו יכולת אין למצוא בתורה לזה דרך**".

ולעיון בכל פירושו למשנת אבות שם, ראו בסוף המאמר: "עת לעשות לה' הפרו תורתך".

ב. מטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים

איך אפשר להבין את המדרשים בעניין הסכם יששכר וזבולון לאור האיסור החמור ליהנות מדברי תורה? ובכן, רבנו מסביר בפירוש המשנה למסכת אבות (ד, ז), שיש אפשרות להיטיב עם תלמידי החכמים, והדבר לא ייחשב להנאה מדברי תורה, כי ההטבה והכבוד שמעניקים להם אינם נובעים מכבוד תורה בהכרח, מפני שנוהגים להעניק את הכבוד וההטבות הללו גם לבני אדם מכובדים שאינם תלמידי חכמים, ולכן אין הדבר בגדר הנאה מכבוד תורה.

ומהו הדבר הזה שהתירה אותו התורה לתלמידי החכמים? ובכן, מותר לתלמיד חכמים לתת את כספו לסוחר או לאדם נאמן, כדי שישקיע את כספו באפיקים מניבים מבלי ליטול עמלה מתלמיד החכמים בעבור זאת. ובמלים אחרות, מבלי לגבות "דמי ניהול". וכך לדעתי יש להבין את השותפות הזו אשר מתוארת במדרשים שנראה לקמן. כלומר, שבט יששכר העניק לשבט זבולון שהיה שבט של סוחרים, ממון ונכסים כדי שהם יוכלו לסחור בהם ולהפיק מהם רווחים, ואת הרווחים הללו שבט זבולון היה נותן לשבט יששכר אשר השקיע את רוב זמנו בתורה.

עוד הטבה שמתוארת בדברי רבנו בפירוש המשנה לקמן, היא קדימות במכירת הסחורה בשוק, כלומר, תלמיד חכמים שמגיע לשוק עם סחורתו, מעניקים לו את הזכות למכור ראשון את סחורתו, כדי שיוכל להתפנות מעסקיו ההכרחיים לקיומו ולעסוק בתורה. ודרך אגב, ניתן ללמוד מההטבה שנפסקה בהלכה הזו שגם תלמידי החכמים היו סוחרים ובעלי מלאכה. כלומר, גם שבט יששכר היו עובדים ומתפרנסים למחייתם, ולא השליכו את יהבם על שבט זבולון.

והנה לפניכם דברי רבנו האמורים בפירוש המשנה למסכת אבות (ד, ז):

"אבל הדבר שהתירה אותו התורה לתלמידי חכמים, הוא שיתנו מעות לאדם להתעסק להם בהן ברצונו, אם ירצה [רבנו מדגיש שאין זו חובה, כדי למנוע מן הרשעים המתחזים לחכמים לנצל זאת לרעה], והעושה כן יש לו שכר על-כך, וזהו: 'מטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים' [פסחים נג ע"ב]. וכן למכור סחורתם תחילה לכל הנמכרים, ומוסרים להם המכירה הראשונה בשוק בהכרח. כי אלה זכויות קבעם ה' להם כמו שקבע את המתנות לכהן והמעשרות ללוי, כפי שבא בקבלה. כי שתי הפעולות הללו עושים אותן לפעמים הסוחרים זה-עם-זה **דרך כבוד**, ואף-על-פי שאין שם חכמה, ולפחות שיהא תלמיד חכמים כעם-הארץ שמכבדין אותו".

חשוב לציין, כי רבנו אינו פוסק את שתי האפשרויות הללו בספרו "משנה תורה", ודומני שהסיבה לכך היא, שהוא לא רצה לפתוח פתח יותר גדול מזה שהוא פתח בפירוש המשנה, אשר יאפשר לחוצבי התורה להביא "ראיות" לכך שמותר ליהנות מדברי תורה... והמציאות באלף השנים האחרונות הוכיחה ומוכיחה, שאפילו מבלי לפסוק את ההלכות הללו באופן מפורש ב"משנה תורה", רבו מאד התירוצים והפלפולים, ועדיין, כמו בזמנו של רבנו, רוב כומרי הדת בעלי השררה ואולי אפילו כולם, הינם בעלי תאוה רודפי בצע ושררה וטובות-הנאה.

וכאן ראוי להרים על נס את דברי רבנו באיגרתו לתלמידו ר' יוסף (עמ' קלא):

"ומה שקשה עליך [על תלמידו ר' יוסף] שהוא [=ראש הרבנות הממסדית] שלח את לשונו נגדך בכתב בישראל [ראש הגלות שמואל אבו עלי הנוכל וזכריה סגנו הפתי, הפיצו נגד ר' יוסף כתבי-פלסטר (=פשקווילים) כנהוג וכמקובל בקרב המינים האורתודוקסים] [...]. ואין לך צורך באמרוך היכן יראת שמים? כי זה וכיוצא בו מן הגדולים ממנו ממי שקדם, **אין יראת שמים אצלם אלא להימנע מן החמורות**, כפי שהדבר אצל ההמונים. אבל החובות המידותיות אינם סוברים שהם מחובות הדת ואף אינם מדקדקים בדבריהם כפי שמדקדקים בהם השלמים יראי ה'. **ורוב אנשי הדת מבעלי השררה הללו כאשר הדבר קשור בשררה נעלמת יראת שמים**".

בפסקה הזו רבנו מנחם את תלמידו על-כך שכומרי השררה פרסמו כנגדו דברי שטנה, ושלא יצטער ויתפלא איך הם מסוגלים להיות כל-כך נעדרי יראת שמים, הואיל וכל אנשי השררה מושחתים ומאוסים, כלומר אותם "גדולי הדור" שהיו בתקופתו "אין יראת שמים אצלם אלא להימנע מן החמורות". כלומר, הם אינם מתבוננים כלל למידותיהם ונוהגים בגסות בכל הנקרה בדרכם. ויתרה מזאת, **כאשר הדבר קשור בשררתם, גם מן החמורות הם אינם נמנעים, ויראת השמים המועטה שלהם נעלמת לחלוטין!** והנה תמצית דברי רבנו אשר חושפים את סכלותו וסיאובו של ממסד השררה הרבני בדורו של הרמב"ם: "ורוב אנשי הדת מבעלי השררה הללו כאשר הדבר קשור בשררה נעלמת יראת שמים" ... ומה בימינו? גרוע פי כמה. "יֵאָם אָב אָנִי אֵיִה כְּבוֹדִי וְאֵם אֲדוֹנִים אָנִי אֵיִה מוֹרְאֵי אִמְרֵי יְיָ צְבָאוֹת לְכֶם הַפְּהִינִים בְּזֵי שְׁמִי" (מלאכי א, ו).

לאחר כל הדברים האלה הבה נעבור לעיין במדרשים בעניין שותפות יששכר וזבולון.

ג. מדרש בראשית רבה

יש שני מקורות דומים מאד במדרש בראשית רבה אשר עוסקים בעניין שותפות יששכר וזבולון, להלן המקור הראשון לפי סדר הופעתו במדרש (ויצא, עב), וכך נאמר שם:

"מאתיים ראשי סנהדריות היה שבט יששכר מעמיד, 'וְכָל אַחֵיהֶם עַל פִּיהֶם' [דה"א יב, לג] – וכל אחיהם מסכימים הלכה על פיהם, והוא משיב להם כהלכה למשה מסיני. וכל השבח הזה מנין ליששכר? מזבולון שהיה מתעסק בפרקמטיה **ומאכיל את יששכר** שהיה בן תורה, הדא הוא דכתיב: 'זְבוּלָן לְחוּף יַמִּים יִשְׁכֵּן' [בר' מט, יג], וכשבא משה לברך את ישראל הקדים את ברכת זבולון לברכת יששכר [אף שיששכר גדול מזבולון]: 'שְׁמַח זְבוּלָן בְּצִאתְךָ וְיִשְׁשַׁכֵּר בְּאַהֲלֶיךָ' [דב' לג, יח], ממה שיששכר באהליך ויש א' [=אהלי] יששכר באהלי זבולון".

נראה שמשמעות המשפט האחרון לעיל היא כמשמעותו במדרש לקמן. כלומר, מפני שזבולון סייע ליששכר, דרשו מן המלים "וַיִּשְׁשַׁכֶּר בְּאֵהָלָיָהּ" שיששכר יושב כביכול באוהלי זבולון, שהרי בזכות זבולון יששכר זכה לביטחון כלכלי וישב לבטח באוהליו. מכל מקום, במדרש לעיל נאמר ששבט יששכר העמיד מאות דיינים לסנהדרין, ולא יעלה על הדעת שאותם דיינים קיבלו שכר על פסיקת דיניהם משבט זבולון, שהרי אם-אכן-כך, כיצד הם שפטו את עם-ישראל? שהרי נאמר במדרש: "וְכָל אֶחָיֶהֶם עַל פִּיָּהֶם" (דה"א יב, לג). וכבר הרחבתי במאמרים לא מעטים בעניין האיסור לקחת שכר בעבור פסיקת דינים, ולא יעלה על הדעת שחכמי המשנה והתלמוד שלימדו והזהירו אותנו שמדובר באיסור תורה חמור משום "אָרוּר לְקַח שֶׁחֵד" (דב' כז, כה), היו לוקחים שכר משבט או מקהילה מסוימת בעבור פסיקת דינים, ועוד באופן שיטתי וממוסד.

כמו כן, אם נחליט להבין שבמדרש הזה מדובר בכספי צדקה שהועברו לשבט יששכר, נגיע למסקנה הברורה והמיידית, כי שבט יששכר היו מקבלים שכר גם בעבור הוראת התורה! שהרי נאמר במדרש: "וְכָל אֶחָיֶהֶם עַל פִּיָּהֶם" [דה"א יב, לג] – וכל אחיהם מסכימים הלכה על פיהם, והוא משיב להם כהלכה למשה מסיני". וגם זה לא יעלה על הדעת, שהרי לא לחינם חכמי המשנה והתלמוד התנגדו התנגדות חדה, נוקבת, נחרצת ומוחלטת להשתמש בכתרה של התורה ולהפוך אותה לכלי לפרנסה ולחציבת טובות הנאה, ובמאמרים לא מעטים הבאתי ראיות לתיעוב הפיכת תורת אלהים לקורדום חוצבים, גם מהתורה ומספרי הנביאים.

כמו כן, וכי יעלה על הדעת שחז"ל יאמרו מצד אחד "מה אני בחינם אף אתם בחינם", ומצד שני יתירו את הרצועה לחלוטין ויכשירו באופן גורף להפוך תורת אלהים לקורדום חוצבים?

כמו כן, המלה "מאכיל" שנזכרה במדרש: "מאכיל את יששכר", לא מבטאת בהכרח יחס של מתן צדקה ומתנה, ומצאנו שתי דוגמאות לכך שבהן המלה "מאכיל" משמשת גם כדרך לתשלום שכר בעבור עבודה או למכירת מזון בעבור תשלום, והנה שתי הדוגמאות לפניכם:

(1) "רבן גמליאל היה **מאכיל** את פועליו דמאי" (דמאי ג, א), ונראה די ברור שהכוונה שרבן גמליאל שילם לפועליו חלק משכרם בפירות דמאי, ולא שהוא נתן להם צדקה מן הדמאי.

(2) "מעשה בטבח [=בשוחט] בציפורי שהיה **מאכיל** ישראל נבילות וטריפות" (ירושלמי תרומות ח, ג), ודי ברור שאותו שוחט לקח שכר בעבור השחיטה, שהרי קשה מאד להעלות על הדעת שרשע כזה, אשר מכשיל את עם-ישראל בנבילות וטריפות, יעשה בחינם לשם שמים.

כיצד אפוא יש להבין את המדרש הזה? ובכן, דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, וממקורו השני של המדרש לקמן נלמד כיצד יש להבין את המקור הראשון.

נעבור אפוא לעיין במקור השני: בהמשך מדרש בראשית רבה (ויחי, ק), נאמר כך:

"זְבוּלָן לְחוּף יַמִּים יִשְׁפֹּן [בר' מט, יג] [קדם זבולון ליששכר] שכן מייחסן: 'יששכר זְבוּלָן' [שמ' א, ג], ולמה כן? [מדוע הוקדם זבולון ליששכר? שהרי יששכר גדול מזבולון ויוחסו לפי גילם בספר שמות לעיל] אלא שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא [במסחר] ויששכר עוסק בתורה, וזבולון

בא ומאכילו, לפיכך קדמו עליו: 'עץ חיים היא למחזיקים בה' [מש' ג, יח], **יששכר כונס זבולון מביא באניות ומוכר ומביא לו כל צרכו**, וכן משה אומר: 'שִׁמְחֵם זְבוּלוֹן בְּצִאֲתָהּ' [דב' לג, יח], למה? שיששכר באוהליך שלך [=של זבולון] הן, נְשָׂאת [=זבולון] מסייעו לישוב בהן".

נשים לב, כי המדרש **שבפרשת ויצא** דומה מאד למדרש **שבפרשת ויחי**. כלומר, נראה די ברור כי שני המדרשים הללו יצאו ממקור אחד. אמנם, המדרש השני מוסיף לנו פרט אשר אינו מופיע במדרש הראשון, אך קרוב לוודאי שהתוספת הזו נכונה גם לגבי המדרש הראשון, אלא שהיא כנראה הושמטה, או שעורך המדרש סמך על תוספת הביאור שמובאת במדרש לפרשת ויחי. ומן המפורסמות שדברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

מכל מקום, שימו לב לתוספת הזו שנאמרה במדרש לפרשת ויחי: "יששכר כונס זבולון מביא באניות ומוכר ומביא לו כל צרכו". כלומר, יששכר כונס סחורות זבולון מעמיס אותן באניות ומפליג למקומות המסחר ומוכר אותן שם, ולאחר-מכן חוזר למקומו: "ומביא לו [=לזבולון] כל צרכו", בדיוק כמו ההיתר שרבנו מלמד בפירוש המשנה! דהיינו שיששכר נתן לזבולון סחורות כדי שזבולון יסחר בהן וייתן ליששכר את הרווחים מבלי ליטול עמלות תיווך וכיו"ב...

כמו כן, גם במדרש הנדון לפרשת ויחי נאמר: "זבולון בא ומאכילו", וברור מהמשך המדרש (= 'יששכר כונס זבולון מביא באניות ומוכר') וכן לאור מה שהוסבר, כי מה שנאמר על יששכר שזבולון היה "מאכילו", אין הכוונה לכך שזבולון נתן ליששכר צדקה בעבור לימוד התורה, אלא, זבולון נתן ליששכר את דמי הסחורות שיששכר הכין ועמל בהן, ומהן הוא אכל חי והתקיים. ומזאת נלמד כיצד להבין את האמור במדרש הראשון לפרשת ויצא: "**ומאכיל את יששכר**".

ד. מדרש במדבר רבה

מדרש נוסף אשר מופיעה בו שותפות יששכר וזבולון, הוא מדרש במדבר רבה, והאמת שלא הייתי צריך להתייחס למדרש הזה, מפני שהוא מדרש מאוחר שנערך במאה הי"ב בפרובנס. ברם, החלטתי בכל זאת להתייחס אליו כדי שנלמד על ההבדל בין תיאור השותפות במדרש **בראשית רבה** הקדום, לבין תיאור השותפות במדרש **במדבר רבה** המאוחר. מן ההבדל הסמנטי הגדול נלמד גם כיצד המינים החדירו את ההשקפה שמותר ואף מצוה ליהנות מדברי תורה **וגם** נראה כיצד הם עיוותו את המדרש הקדום כדי להשיג את מטרותיהם ומאווייהם.

"הוי החקקים חקקי און ומכתבים עמל כתבו" (יש' י, א).

וזה לשון מדרש במדבר רבה ילוד מינות פרובנס, מהדורת ווילנא הארורה (נשא, יג):

"למה זכה זבולון להקריב שלישי? לפי שחיבב את התורה והרחיב ידיו לפזר ממונו ליששכר כדי שלא יצטרך שבט יששכר לפרנסה ולא יתבטל מעסוק בתורה לפיכך זכה זבולון להיות שותף לתורה והיה חברו של יששכר ולכך הקריב אחריו [...] לקיים מה שנאמר: 'מִתֵּן אָדָם יְרַחֵב לוֹ וְלִפְנֵי גְדֵלִים יִנְחֹנוּ' [מש' יח, טז] [...] בא נשיא זבולון והקריב קרבנו על השותפות שהיה לו עם יששכר אחיו, לפי שהיו זבולון ויששכר שותפים, יששכר היה עוסק בתורה וזבולון היה עוסק בפרקמטיא, והיה טורח זבולון ונותן לתוך פיו של יששכר".

שימו לב, במדרש במדבר רבה כבר לא נאמר שהיה יששכר כונס וזבולון מביא באוניות ומוכר, וכמו שנאמר בבראשית רבה – ולא רק שהמינים מחקו את המשפט החשוב הזה, הם הוסיפו משפטים שמהם עולה במפורש שמותר ואף מצוה ליהנות מדברי תורה, כגון שזבולון "הרחיב ידיו לפזר ממונו ליששכר". וברור שהתוספת הזו נועדה ללחוץ על הגבירים להעביר סכומים כבדים ללומדי התורה, ובעיקר לאלטת המינות הרבנית שישבה בצרפת באותם הימים.

עוד משפט שמעיד על כוונות זדון הוא אמרם: "כדי שלא יצטרך שבט יששכר לפרנסה", ובמלים אחרות, בני תורה לשיטתם אינם בני מלאכה שעובדים לפרנסתם! אלא, כל מחייתם היא מן הצדקה אשר ניתנת להם בעבור לימוד "תורתם". וכבר ראינו את ההשקפה הזו בפירוש רש"י למסכת ברכות (ו ע"א), וזה לשונו שם: "הני מאני **דרבנן** דבלו – בגדי התלמידים [הכונה לתלמידי החכמים] שבלים מהר, **והם אינם בני מלאכה שיבלו בגדיהם**", והמסקנה המתבקשת היא כמובן, שעל "בני התורה" לאכול ולהתפרנס מלימוד התורה הקדושה. וכבר הרחבתי בביאור פירושו הרע שם במאמר: "רש"י ראש פרשני ההגשמה – חלק לה".

משפט נוסף שמטרתו לעוות את האמת הינו: "לפיכך זכה זבולון להיות **שותף לתורה**", וזה המקור המרכזי להזיה שמי שנותן ממון לאחד ממנענעי הסטנדרים מקרב צאצאי המינים, זוכה לקבל חצי מזכויות עולמו הרוחני המפוקפק והמסואב של הכסיל, מסובב הגודלים המיומן.

קצרו של דבר, עורכי המדרש מחקו את האמת והחדירו במקומו את השקר! וכמו שאומר שלמה במשלי (ג, יג): "העֲזִיבִים אֲרָחוֹת יִשְׂרָאֵל לְלֶכֶת בְּדַרְכֵי חֲשָׁךְ", וכך פירש שם רס"ג:

"ומטעותם, שהם לא די להם שעזבו את האמת [שעזבו את השקפת המדרש הנכונה והאמיתית], אלא שהלכו אחרי ההבל, ועליהם הוא אומר: 'העֲזִיבִים אֲרָחוֹת יִשְׂרָאֵל לְלֶכֶת בְּדַרְכֵי חֲשָׁךְ' [מש' ב, יג]. לפיכך נתחייבו שני עונשים, כי אילו עזבו את האמת וההבל גם יחד בדבר מסוים ולא התנגדו לו [להבל], היה עליהם חטא אחד, וכאשר הפכו את האמת בהביאם במקומו את ההבל [בזייפם את המדרש ובהחדירם את שאיפותיהם הנלוזות] נעשה החטא כפול".

דרך אגב, במדרש "ילקוט שמעוני", שהוא מדרש מאוחר מאד (המאה הי"ג) מובאת בעניין זה השקפת אמת, וכך נאמר שם בפרשת "וזאת הברכה" (רמז תתקס): "שמח זבולון בצאתך **מלמד שהיה זבולון סרסור לאחיו והיה לוקח מאחיו ומוכר לכנענים**, ומן הכנענים ומוכר לאחיו". אך במקום אחר שם משמע ההיפך (ויצא, רמז קכט): "יששכר יושב ועוסק בתורה וזבולון יוצא ומפרש בימים ונותן לתוך פיו של יששכר". ובמקום אחר (שיה"ש, רמז תתקצג) אי-אפשר להכריע לכאן או לכאן: "זבולון יושב ועוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של יששכר".

מכל מקום, איני מייחס חשיבות רבה לראיית האמת החזקה ממדרש "ילקוט שמעוני", ואף-על-פי שנראים הדברים שהאמת שרדה במהלך הדורות והונצחה באותו מקור (רמז תתקס). כלומר, איני מניח אותה בראש ראיותיי להפרכת השותפות הפרו-נוצרית שיוחסה ליששכר ולזבולון, שהרי ידוע שאין להביא ראיה ממקור בלתי מבוסס, כי מי שרואה אותה יסבור שעליה אנו נסמכים, ויבוא לחשוד שהראיות לשלול את השותפות הפרו-נוצרית הזו מבוססות בעיקרן על מדרש מאוחר, ושגיאנו זו תחליש את דרך האמת ואת שלילת השותפות הזו.

ה. שותפות הלל ושבנא

מקור נוסף אשר ממנו מביאים "ראיה" לשותפות הפרו-נוצרית שיוחסה ליששכר וזבולון, הינו במסכת סוטה (כא ע"א). ברם, עיינתי במקור, ואיני מבין כיצד הם לומדים משם שמותר ליהנות מדברי תורה. וכנראה שאין גבול לפלפוליהם ולהזיותיהם של אנשי המינות והבצע אשר מעוותים את התורה, ומשתמשים בה כדי לממש את שאיפותיהם ולהשיג את תאוותיהם.

והנה ראייתם כביכול מדברי חכמים במסכת סוטה (כא ע"א):

"מאי 'בוז יבוזו לוי' אמר עולא: [...] כהלל ושבנא. דכי אתא רב דימי אמר: הלל ושבנא אחי הוו, הלל עסק בתורה, שבנא עבד עסקא. לסוף אמר ליה [שבנא להלל]: תא נערב ולפלוג! יצתה בת קול ואמרה: 'אם יתן איש את כל הון ביתו בְּאַהֲבָה בּוֹז יבּוּזוּ לוֹ' [שיה"ש ח, ז]."

מדובר בשני אחים אשר אחד מהם פנה לתורה והאחר לעסקים, לסוף, דהיינו לקראת סוף ימיהם, הציע שבנא איש העסקים להלל, בוא נערב את ממונינו ונחלוק את זכויותינו, כלומר, בוא ואתן לך חצי ממה שהשגתי בעסקיי כל ימי חיי, ואתה תיתן לי את חצי עולמך הרוחני.

על-כך משיבים בגמרא שמי שיעשה כן בוז יבוזו לו, כלומר גם אם היה הדבר אפשרי, אם הלל היה מסכים להצעתו של שבנא בוז יבוזו לו, שהרי אפילו שוטה גמור לא היה מסכים להחליף בסוף ימיו את חיי העולם-הבא שלו בכל העושר שבעולם, שהרי מה תועלת יש בכל העושר הזה עתה? וגם אם היה מדובר באמצע או בתחילת ימי חייהם של הלל ושבנא, עדיין סכלות גמורה היא לעשות עסקה כזו, אשר מחליפה חיי-עולם נצחיים בחיי-שעה חולפים ועוברים.

נמצא אפוא, שדווקא מן המדרש הזה יש **ראיה שמנוגדת** לשיטתם של חוצבי התורה! כלומר, חכמים מלמדים אותנו על דרך הדרש, שמי שיעלה על דעתו להחליף חיי-עולם בחיי-שעה הוא סכל גמור אשר ראוי לחרפה ובוז, וכך אפוא יש להבין את הפסוק לאור המדרש: "אם יתן איש אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ [הרוחני] בְּאַהֲבָה [באהבת התאוות וחיי העולם הזה] – בּוֹז יבּוּזוּ לוֹ".

המקור לעיוות המחריד הזה, דהיינו להבאת "הראיה" לחציבת התורה דווקא ממדרש אשר בז לכל הבלי העולם-הזה, נעוצה בפירוש רש"י-שר"י (איך לא?) וכדי להבין את פירושו שם, נחזור לרגע לסוגיה התלמודית ונוסיף את המשפט שדילגתי עליו לעיל: "מאי 'בוז יבוזו לוי' אמר עולא: לא כשמעון אחי עזריה, ולא כר' יוחנן דבי נשיאה, אלא כהלל ושבנא" וכו'.

כלומר, רק מימוש הצעת השותפות של שבנא להלל הייתה ראויה לגינוי ולבוז. ברם, שותפותו של שמעון אחי עזריה ושותפותו של ר' יוחנן דבי נשיאה, אינן שותפויות שיש לגנותן, וברור מלשון המדרש שהשותפויות הללו לא היו כהצעת השותפות של שבנא להלל. אלא, מגינוי הצעת השותפות של שבנא להלל יש ללמוד בהכרח כי השותפויות הללו היו תואמות את ההלכה כאמור. ברם, שר"י החליט ששותפותו של שמעון אחי עזריה, ושותפותו של ר' יוחנן דבי נשיאה היו כהצעת השותפות המגונה והמבוזה של שבנא להלל! והבנתו המעוקשת הזו היא למעשה זיוף סילוף ועיוות, והיפוך גמור של המדרש ומטרתו! "אֶכְּן הִנֵּה לְשִׁקָּר עֲשָׂה עֵט שִׁקָּר סִפְרִים, הִבְיִשׁוּ חֲכָמִים חֲתוּ וְיִלְכְּדוּ הִנֵּה בְּדָבָר יְיָ מְאַסִּי וְחֲכָמַת מֶה לָּהֶם" (יר' ח, ט).

וזה לשונו של רש"י-י-שר"י שם: "שמעון אחי עזריה – תנא הוא במשנה קמייטא דזבחים, ולמד תורה על-ידי אחיו שהיה עוסק בפרקמטיא **כדי שיחלוק בזכות לימודו של שמעון**, לכך הוא נקרא על-שם עזריה אחיו. וכן ר' יוחנן [דבי נשיאה] למד על-ידי הנשיא **שהיה מפרנסו**".

ושוב, בפעם המי-יודע-כמה מתגלה, ששר"י הוא המקור לרעותיה של הדת האורתודוקסית הפרו-נוצרית, אשר השתלטה על היהדות והפכה אותה למחצב של הפקת רווחים וטובות הנאה, וכן למקור של מינות והזיות מאגיות אשר מחריבות את ההיגיון והשכל הישר, ומנציחות את הסכלות והבערות – ושתי אלה נחוצות ואף הכרחיות לכומרי-הדת, כדי לשלוט שליטה פסיכולוגית פוליטית וכלכלית בהמונים הנבערים, אשר אינם יודעים מימינם ומשמאלם.

"הִכִּיתָה אֶתְּם וְלֹא חָלוּ בְּלִיתֶם מֵאֲנֹו קַחַת מוֹסֵר חֲזָקוּ פְּנִיָּהֶם מִסָּלַע מֵאֲנֹו לְשׁוֹב" (יר' ה, ג).

אגב, ר' יוחנן שנזכר במדרש אינו רבי יוחנן האמורא המפורסם, אלא ר' יוחנן דבי נשיאה, ולא רק מפני שהוסיפו לשמו ייחוס: "דבי נשיאה", אלא גם מפני שכל החכמים שהובאו כדוגמה הם תנאים, וקרוב לוודאי שגם ר' יוחנן דבי נשיאה שנזכר היה תנא, ולא רבי יוחנן האמורא המפורסם, אשר אין צורך להוסיף לשמו שום ייחוס, כי הוא רבי יוחנן הידוע והמפורסם.

נקודה נוספת: אם יטען הטוען ויאמר: חכמים גינו את הלל רק מפני שהוא עשה את העסקה בסוף ימיו, שהרי לא נותר לו זמן ליהנות מן הכסף, ברם אם הלל היה עושה את העסקה בתחילת ימיו אין לבוז לו, שהרי עתה הוא יכול ליהנות בימי חייו מן הכסף שמועבר לו. ובכן, מן הפסוק שמביאים במדרש כאסמכתא עולה באופן צח וברור שהעיקר הוא גינוי מי שעושה עסקה כזו ולא על זמן עשיית העסקה, שהרי נאמר במדרש: "יצתה בת קול ואמרה: 'אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ [הרוחני] בְּאֶהְבָּהּ [באהבת התאוות וחיי העולם-הזה] – בּוֹז יְבוֹזוּ לוֹ'". כלומר, מי שיחליף את הונו הנצחי בהון חולף ועובר כרוח, בוז יבוזו לו, והנאת האדם, ואפילו תהיה הנאתו כהנאת מלכים ונסיכים, אין לה שום משמעות ביחס לעונג הנשגב, הנצחי. "מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאִיךָ פְּעֻלַּת לַחֲסִים בְּךָ", "לְרֵאוֹת בְּטוֹב יִי בְּאֶרֶץ חַיִּים" (תה' לא; כז).

יתר-על-כן, חכמים ע"ה רמזו במדרש לכך שמדובר בעסקה שנעשתה בסוף ימיהם של שבנא והלל (באמרם 'לסוף' וכו'), מפני שהם רצו להדגיש שאפילו שהלומד ייטול מן העשיר את מחצית הונו ונכסיו שאסף וצבר **במשך כל ימי חייו**, כלומר גם אם יהיה מדובר בעושר בקנה-מידה עצום שכזה, עדיין בוז יבוזו לו – וכל-שכן אם הוא יאבד את עולמו הרוחני בשביל סכומים פעוטים מדי חודש בחודשו, אשר מקיימים אותו בעוני, בביזיון ובשפלות: "וְאֶתְּם סָרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ הַכְּשֻׁלְתֶּם רַבִּים בְּתוֹרָה שְׁחַתֶּם בְּרִית הַלְוִי אָמַר יִי צְבָאוֹת. וְגַם אֲנִי נִתְתִּי אֶתְּכֶם נְבִיִּים וְשֹׁפְטִים לְכָל הָעָם כִּפִּי אֲשֶׁר אֵינְכֶם שְׁמָרִים אֶת דְּרָכֵי וְנִשְׁאִים פְּנִים בְּתוֹרָה" (מלאכי ב).

והיה אחד שהתפלפל וטען כך: אם נאמר שראובן היה עוסק במסחר, ובד בבד מפרנס את שמעון אחיו כדי שיוכל לעסוק בתורה – לכאורה זה קצת שונה מן האמור במדרש, היות וכל לימודו של שמעון התאפשר בגלל שאחיו החזיקו, ולכן יש לראובן חלק בלימודו של אחיו?

ובכן, לפי דבריו רק בזכות הגביר אותו אדם לומד, כלומר אם הוא לא היה לוקח כסף הוא לא היה לומד... ואם הוא לא היה לומד בלי כסף סימן הוא שלימודו אינו לשם-שמים, אלא לשם הממון והכבוד וטובות-ההנאה, כי מי שאוהב את ה' בלבב שלם לומד תורה לשמה בכל מצב כלכלי. ותודה לאל המצב היום טוב **אלף מונים** מהעוני הנורא ששרר בימי חכמי המשנה והתלמוד, ואף-על-פי-כן אף אחד מהם לא העלה על דעתו להשתמש בכתרה של תורה.

וכל מי שמקיימה מעוני סופו לקיימה מעושר. וכל מי שמיתמם ושואל, אבל ממה אתפרנס? וזאת כדי להצדיק את נטילת הממון כמובן... ובכן, אם הוא שואל את השאלה הזו חזקה עליו שאינו אוהב באמת את ה' יתעלה שמו, ושלימודו אינו לשם שמים בלשון המעטה, כי מי שאוהב את ה' ומכבד את התורה ימצא את הדרך, וגם ה' יסייעו, שכל הבא ליטרה מסייעין בידו. ובתנאי שאותו אדם באמת ובתמים משתוקק להיטרה מעון חילול-השם, ולדבוק ביושר ובאמת. ויפה שעה אחת של לימוד תורת האמת הטהורה מאלף שנים בישיבות המינות הארוכות.

ו. ראייה מספר שופטים

בספר שופטים (ה, טו) נאמר כך: "וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁשָׁכָר עִם דְּבָרָה וְיִשְׁשָׁכָר כֵּן בָּרַק בְּעֵמֶק שְׁלַח בְּרָגְלָיו" (שו' ה, טו). מסופר אפוא ששבט יששכר יצא למלחמה עם דבורה, ואף היה מכוחות החלוץ המובחרים ביותר שנלחמו עם ברק בן אבינועם; ויש מפסוק חשוב זה ראייה לשני עניינים: **(1)** לא יעלה על הדעת שהייתה שותפות פרו-נוצרית בין יששכר לזבולון, שהרי אם היה הסכם פרו-נוצרי מושחת שכזה אשר פוטר את יששכר מלעבוד לפרנסתו, וודאי שהוא היה כולל גם את הפטור מלצאת למלחמה, וכמו שנוהגים בימינו לפטור את יושבי הישיבות מגיוס לצה"ל; **(2)** כמו כן, שבט יששכר מתואר כשבט לוחמים עז ותקיף אשר היה מן השבטים הגיבורים שלא היססו לצאת לחזית המלחמה הקשה יחד עם דבורה וברק, ולא יעלה על הדעת ששבט שכל היום עוסק בתורה וחלש מבחינה גופנית – שהרי כל מי שאינו עוסק במלאכה וביישוב העולם גופו נחלש וכוחו תש – לא יעלה על הדעת שאנשיו יהיו מסוגלים לשמש כלוחמים עזים. זאת ועוד, גם בספר דברי הימים אנשי שבט יששכר מתוארים כלוחמים גיבורי חיל: "וְאַחֵיהֶם לְכָל מְשֻׁפָּחוֹת יִשְׁשָׁכָר גְּבוּרֵי חַיִּים שְׂמוֹנִים וְשִׁבְעָה אֶלְף הַתִּיחָשׁם לְכָל" (דה"א ז, ה). ושוב, לא יעלה על הדעת שמי שיושב כל היום ורק הוגה בתורה יהיה לוחם עז.

ז. תודוס איש רומי "וְיִתְרוֹן דַּעַת הַחֲכָמָה"

במסכת פסחים (נג ע"ב) נאמר כך:

"איבעיא להו: תודוס איש רומי גברא רבה הוה, או בעל אגרופין הוה? [...] רבי יוסי בר אבין אמר: מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים היה, דאמר רבי יוחנן: כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים – זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר: 'פִּי בִצֵּל הַחֲכָמָה בִצֵּל הַפֶּסֶף' [קה' ז, יב]."

המינים וצאצאיהם למדו מסוגיה זו שכל מי **שמעשיר** את תלמידי החכמים (ולא רק את ראשי הישיבות הגדולים), זוכה לחיי העולם-הבא ואף נוהגים "בו כבוד כאילו הוא גדול בתורה" (ולעיון במקצת מתעתועיהם ראו: 'ארבל מחלל שם שמים ביד רמה – חלק ב'). מקור זיופם

הפרו-נוצרי הלז הוא בפירושו של שר"י שם וז"ל: "מטיל מלאי – נותן סחורה לתלמידי חכמים להשתכר בה". כלומר, לפי שר"י, "מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים" משמעו לתת לתלמידי החכמים סחורה, דהיינו שווה כסף, ובמלים אחרות להעשיר תלמידי חכמים! כמו כן, בהמשך פירושו שם שר"י מחזק את היתרו ליהנות לאכול ואף לזלול מן התורה: "בְּצֵל הַחֲכָמָה – במחיצת החכמה יכנס זה שהנההו מנכסיו". כלומר, מי שמחלל-שם-שמים ונותן לתלמידי החכמים סחורה ונכסים נכנס "במחיצת החכמה", דהיינו הוא זוכה עם החכם בשכרו! נמצא אפוא, שרש"י-שר"י הוא מקור הזיוף האורתודוקסי הפרו-נוצרי לשותפות יששכר וזבולון.

בעקבות שר"י, רבים מחוצבי התורה מנפנפים בפסוק: "כִּי בְּצֵל הַחֲכָמָה בְּצֵל הַכֹּסֵף וַיִּתְרוּן דַּעַת הַחֲכָמָה תַּחֲיֶה בְּעֲלִיָּה" (קה' ז, יב). וכך לדעתי יש לפרשו: המסתופף בצילה של החכמה טוב ממי שמסתופף בצילו של הכסף, מפני שהחכמה היא הרכוש והנכסים האמיתיים שיש לו לאדם, ולכן נאמר בהמשך הפסוק שיש יתרון לידיעת החכמה, מפני שהיא תחיה אותו גם בעולם-הזה וגם לעולם-הבא בחיי האמת הנצחיים... "כֹּה אָמַר יי אֵל יִתְהַלֵּל חָכֵם בְּחֻכְמָתוֹ וְאֵל יִתְהַלֵּל הַגְּבוּר בְּגִבּוּרָתוֹ אֵל יִתְהַלֵּל עֲשִׂיר בְּעֲשָׂרוֹ, כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמְּתַהַלֵּל הַשֶּׁכֶל וַיִּדַע אוֹתִי [=הדעת והתבונה הן-הן האוצר האמיתי] כִּי אֲנִי יי עֲשֵׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּאָרֶץ כִּי בְּאֵלֶּה חִפְצָתִי נְאֻם יי, "וְנִתְּתִי לָהֶם לֵב לְדַעַת אוֹתִי כִּי אֲנִי יי וְהָיוּ לִי לְעַם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹהִים כִּי יֵשְׁבוּ אֵלַי בְּכָל לְבָב" (יר' ט, כב-כג; כד, ז). "לְהַקְשִׁיב לְחֻכְמָה אֲזַנְךָ תִּטֵּה לְבָךָ לְתַבּוּנָה, כִּי אִם לְבִינָה תִקְרָא לְתַבּוּנָה תִתֵּן קוֹלְךָ, אִם תִּבְקֶשְׁנָה כִכְסֵף וְכַמְטֻמוֹנִים תַּחֲפֹשְׁנָה [כלומר, רק אם החכמה תהיה בעיניך חשובה כאוצרות], אָז תִּבְיִן יִרְאֵת יי וְדַעַת אֱלֹהִים תִּמְצָא" (מש' ב).

סוף דבר

בהלכות יסודי התורה (ד, יד-טו) אומר רבנו כך (בשתי הפסקות לקמן):

"נפש כל בשר היא צורתו שנתן לו האל, והדעת היתרה המצויה בנפשו של אדם היא צורת האדם השלם בדעתו. ועל צורה זו נאמר בתורה: 'נִעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ בְּדְמוּתֵנוּ' [בר' א, כו]. כלומר, שתהיה לו צורה היודעת ומשגת הדעות שאין להן גולם, עד שידמה להן. [...]

אין צורת הנפש הזאת מחוברת מן היסודות כדי שתיפרד להן [...] לפיכך, כשייפרד הגולם שהוא מחובר מן היסודות [...] לא תיכרת הצורה הזאת [...] אלא יודעת ומשגת הדעות הפרודות מן הגלמים, ויודעת בורא הכל, ועומדת לפניו לעולם ולעולמי עולמים".

נמצא, כי חיי העולם-הבא לדעת רבנו הינם חיים של ידיעה והכרה שכלית רוחנית. חיי הנצח הללו מושגים באמצעות טיפוח ופיתוח הכוחות השכליים והרוחניים שהקב"ה העניק לאדם, ושכלולם במשך כל ימי חייו. דהיינו, באמצעות לימוד המדעים המכשירים והמובילים לידיעת ה', ולימוד התורה אשר משכללת את מידותיו של האדם ומכשירה אותו להבנת המושכלות ומדעי האלהות. לפיכך, אי-אפשר לקנות את חיי העולם-הבא בכסף, שהרי הכסף אינו מפתח ומשכלל את נפשו ושכלו של האדם ואינו מכשירו להשיג את בוראו. אלא, על האדם הוא **בעצמו**, ללכת בדרכי התורה היושר והטוהר, וללמוד ולהשכיל ולפתח את שכלו ותבונתו.

וראו נא עוד את דברי רבנו בהלכות תשובה (ח, ה-ו):

"ומה זה שאמרו [חכמים באגדותיהם על הצדיקים בעולם-הבא]: 'ונהנין מזיו השכינה?' **שיודעין ומשיגיין** מאמיתת הקדוש-ברוך-הוא מה שאינן יודעין והן בגוף האפל השפל. כל נפש האמורה בעניין זה [...] [היא] צורת הנפש שהיא הדעה **שהשיגה מהבורא** כפי כוחה".

ואצרף עוד פסק אחד מסוף הלכות תשובה (י, י):

"דבר ידוע וברור שאין אהבת הקדוש-ברוך-הוא נקשרת בליבו של אדם [...] אלא בדעה שיידעהו, ועל-פי הדעה תהיה האהבה. אם מעט – מעט, ואם הרבה – הרבה. לפיכך, צריך האדם לייחד עצמו **להבין ולהשכיל בחוכמות ותבונות המודיעין לו את קונו**, כפי כוח שיש באדם להבין ולהשיג, כמו שבארנו בהלכות יסודי התורה [ושם נאמר (ב, א): 'והיאך היא הדרך לאהבתו וליראתו בשעה **שיתבונן האדם** במעשיו וברואיו הנפלאים' וכו']".

קצרו של דבר, כדי שהאדם יזכה לחיי העולם-הבא עליו **לידע** את ה' יתעלה, וכפי ידיעתו כך תהיה חופתו לעולם-הבא. לפיכך לא ניתן לדעת רבנו לזכות לשגב רוממות חיי העולם-הבא רק בזכות מתן צדקה, אלא, על האדם ללמוד ולהשכיל ולידע את ה' יתעלה. מי שהשכיל את ה' יתעלה שמו, שכלל את נפשו להיקשר ולידע את צור העולמים בחיי העולם-הבא. אך מי שזנח את נפשו והעדיף את השווא והתאוות, לא יצליח ליצור את הקשר הרוחני ההכרחי עם בורא-עולם כדי שנפשו תזכה לחיי הנצח, ולכל הטובה הצפונה ליודעי ה' אנשי האמת והצדק.

ואחתום בדברי רבנו במורה (ג, נד), והדברים עתיקים מאד, וזה דבריו:

"והמין הרביעי היא השלמות האנושית האמיתית, והיא השגת המעלות ההגיוניות. כלומר, ציור המושכלות המביאות להשקפות אמיתיות בעניינים האלהיים, וזו היא התכלית הסופית, והיא המשלימה את האדם שלמות אמיתית, והיא לו לבדו [כלומר, הוא לא יכול לסחור בה ולהעבירה תמורת שום הון שבעולם] **והיא המעניקה לו את הקיום הנצחי** [וגם אי-אפשר לרכשה כאילו הייתה סחורה כנענית, כי רק מציאותה באדם תאפשר את הקיום הנצחי] **ובה האדם אדם**".

"**וְאִתְּנֵן צְאֵנִי צֵאֵן מִקְּרִיעֵי אֲדָם אֲתָם אֲנִי אֱלֹהֵיכֶם, נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים**" (יח' לד, לא).

נספח: שאלות ותשובות

א וכך שאלני תימני "הסדרניק" לשעבר אשר רצע את אוזנו לאדונו האשכנזים: מה ההבדל המהותי בין צדקה לאי גביית דמי ניהול? לכאורה דין פרוטה כדין מאה? חילוק הגיוני ופשוט הוא שההבדל נובע מצדקה בדרך מכובדת ומרצון לעומת דרך שאינה מכובדת ושלא מרצון. לכן תרומת כסף לשיבות או משכורת ממשלתית הם דבר לגיטימי. ועיין גויטיין בתרביץ (תמוז תשכ"ז עמ' 357) על ראיות מהגניזה לתרומות של בני תימן לשיבת הרמב"ם במצרים.

תשובה:

עובדה שחז"ל והרמב"ם סברו שיש הבדל גדול, והוא גם ברור כשמש: מתן הטבה של אי-גביית דמי ניהול נעשית גם **דרך כבוד** בין בני האדם, ולא יהיה כבודו של תלמיד חכמים גרוע מכבודו

של עם הארץ, וכמו שהסביר הרמב"ם בפירוש המשנה והובאו דבריו לעיל. יתר-על-כן, ההטבה הזו איננה מעודדת ודוחפת את האדם לחיי פרוזיטיות בטלנות וחיידולן, אלא להיפך, יש בהטבות הללו עידוד להמשיך ולעסוק במלאכה, כגון מה שנותנים לחכם למכור ראשון בשוק וכיו"ב.

כמו כן, נעלמו מעיניך דברי רבנו בהלכה שבראש המאמר: "ויתפרנס מן הצדקה". כלומר, גם כאשר הצדקה ניתנת בכבוד וברצון והיא מבחינת החברה בגדר "פרנסה" ... ואך ורק על זאת דיבר רבנו בהלכותיו לעיל, כי מי שלוקח בכוח ובאונס גזלן הוא, ולא בגזלני אלימי עסקינן. ולגבי יהודי תימן, אין ללמוד מן היוצא-דופן על הכלל, ועיין במאמרו של קאפח בכתבים בעניין יהודי תימן, שם הוא מסביר מדוע יהודי תימן אהבו את הרמב"ם, ואחת הסיבות היא שהוא לא היה דורש כסף בעבור תשובותיו... ובכלל, אם היו שנהגו שלא כהלכה מה ראייה יש בכך? והרצה להכחיש ולהתווכח יעשה כרצונו...

(ב) עוד נשאלתי: נאמר על רבנו שאחיו פרנס אותו, האם זה נכון ולמה זה היה מותר? **תשובה:** אחיו לא פרנס אותו, אחיו התעסק בכסף המשפחתי, וזה מותר וכמו שראינו במאמר.

"מי חָקֵם וַיְבִן אֱלֹהֵי נְבוֹן וַיִּדְעֵם כִּי יִשְׁרִים דְּרָכָיו וַיִּצְדְּקִים יְלֻכּוּ בָּם וּפְשָׁעִים יִקְשְׁלוּ בָּם" (הו' יד).
 "בְּאֵדִין עֲנֵה דְנִיָּאל וְאָמַר קִדְּם מִלְּפָא: מִתְנַתְּרָ לָךְ לְהוֹיָן, וּנְבַזְבִּיתָרְ לְאַחֲרָן הַב" (דנ' ה, יז).

(ג) עוד נשאלתי: לשון הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פ"ג: "מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו", אפשר להבין מהלשון הזה שזו מעלה גדולה ומיוחדת אבל לא חובה מוחלטת. **תשובה:** דייק מן הרישא שם:

"כָּל הַמְּשִׁים לְבוּ שִׁיעוּק בְּתוֹרָה וְלֹא יַעֲשֶׂה מִלְּאכָה וְיִתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה – הֲרִי זֶה חֲלָל אֶת הַשֵּׁם, וּבָזָה אֶת הַתּוֹרָה, וְכִבְּהָ מְאֹד הַדֵּת, וְגֵרַם רַעַה לְעַצְמוֹ, וְנִטַּל חַיִּיו מִן הָעוֹלָם-הַבָּא. לְפִי שֵׂאסוֹר לִיהִנוֹת בְּדַבְרֵי תּוֹרָה בְּעוֹלָם-הַזֶּה [ואפילו באופן צדדי וכשיש לך פרנסה מכובדת]".

כלומר, מי שאין לו חייב לעבוד לפרנסתו, ולכן כל חכמי המשנה והתלמוד עבדו לפרנסתם. ומה שרבנו נקט בלשון "מעלה גדולה", כוונתו לומר שגם מי שיש לו ממון, אם הוא מבקש להגיע למעלת החסידים הראשונים, הלא המה חכמי המשנה והתלמוד, יעבוד לפרנסתו ולא יתבטל ממלאכה ומיגיע כפיו. ועוד בעניין מעלת המלאכה ראה דברי רבנו בפירושו לאבות (ד, ז).

ואחתום בשתי הלכות מסוף הלכות מתנות עניים (י, טז–יז), וכה דברי חז"ל ורבנו:

[טז] "לעולם ידחוק אדם עצמו [=יחיה בדוחק] ויתגלגל בצער [=עד כדי כך!] ואל יצטרך לבריות, ואל ישליך אדם עצמו על הציבור. וכן ציוו חכמים ואמרו: 'עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות' [פסחים קיג ע"א]. ואפילו היה חכם ומכובד וְהַעֲבִי יַעֲסוּק באומנות, ואפילו באומנות מנוולת, ולא יצטרך לבריות. מוטב לפשוט עורות הנבלות בשוק ולא יאמר לעם: 'חכם אני' ו'גדול אני' ו'כהן אני' – 'פרנסוני', ובכך ציוו חכמים".

[יז] "גדולי החכמים – היו מהן חוטבי עצים, ונושאי הקורות, ושואבי המים לַגְּנוֹת, ועושיני הברזל והפחמין, ולא שאלו [=ביקשו] מן הציבור ולא קיבלו מהם כשנתנו להם".